

Національна
академія наук України

Інститут
української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН — голова
Любомир ВІНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
Іван КУРАС • Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЩЕНКО
Омелян ПРІЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ — головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ — заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ — відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БІЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦИК • Всеволод НАУЛКО
Руслан ПИРІГ • Валерій СМОЛІЙ • Ольга ТОДІЙЧУК
Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 7

Серія
ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ ТА РОЗВІДКИ
(1900–1906)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2005

ББК 63.3 (4 УКР)
Г91

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Упорядник Мирон КАПРАЛЬ

Автори коментарів: В.Александрович, М.Бандрівський,
М.Капраль, Я.Клиш, О.Купчипський, Ю.Лукомський, О.Мельник,
М.Мудрий, С.Панькова, В.Петегирич, А.Фелопок

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 966-603-223-6
ISBN 966-603-439-5 (т. 7)

- © Інститут української археології та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005
- © Коментарі, автори, 2005
- © Видавництво «Світ», дизайн та художнє оформлення, 2005

РОЗДІЛ V

НЕКРОЛОГИ

МИХ[АЙЛО] СУХОМЛІНОВ — ІВ[АН] ЖДАНОВ

Некрологічна замітка

Літом минувого року (уже по закінченні редакції останньої книжки наших “Записок”) Петербурзька академія наук понесла майже в однім часі дві страти: 8 липня с[тарого] ст[ілю] умер академік Сухомлінов, а 11 липня — академік Жданов. Обидва полишили також визначний слід в науці староруського письменства, й тому мусять бути пом’януті на сторонах нашого видавництва.

У Сухомлінова з староруською літературою зв’язана виключно майже перша половина його довгої, п’ятдесятилітньої наукової діяльності. До сього часу належить його голосна праця: “О древней русской летописи как памятнике литературном” (1856), для свого часу класична, хоч з теперішнього становища науки дивлячись, має вона ту кардинальну хибу, що характеризує не поодинокі складові частини літописі, а цілу її накупку. Два роки пізніше вийшло його важне видання писань Кирила Туровського, зі вступною розвідкою (Рукописі гр[афа] Уварова*, [т.] II, 1, 1858). До сих ще років належать інші його розвідки з староруського письменства — «О сборниках под названием “Пчела”»* (1853), “О псевдонимах в древнерусской словесности” (1855), “О преданиях в древнерусской летописи” (1861) і т[акі] і[нші]. Пізніше звернувся він головню до студій над історією російської освіти й письменства XVIII—XIX в.*, і сі пізніші праці для нас переважно не мають безпосереднього інтересу.

У другого ж покійника — ак[адеміка] Жданова староруська література й поезія зіставалися головним предметом студій все його життя. Перша, ще студентська праця його* (1872), була присвячена Іларіоновому “Слову о законе и благодати”, але не була видана, хоч визначалася, як каже урядова рецензія п[о]к[ійного] Сухомлінова*, дуже гарними прикметами. Жалувати за нею приходиться тим більше, що ся многоважна староруська пам’ятка досі лишається без відповідного наукового оброблення. Обнявши катедру руської літератури в Києві* (1879—1882), Жданов з запалом займається староруською поезією* — виходять його праці: “Русская поэзия в домонгольскую эпоху” (1879), «Литература “Слова о полку Игоревым”» (1880), “Палея” (1881 — критична стаття), “К литературной истории русской былевой поэзии” (1881). Українська й великоросійська народна поезія стає відтепер головним предметом його студій — їй присвячена й головна його праця* — “Русский былевой эпос” (1895), що з рештою збирає до купи поодинокі розвідки його в сім питанні, й між іншим багату займається українськими піснями про кн[язя] Романа* й Мономаховою легендою*.

П[о]к[і]йний Сухомлінов спочив в літах, яких не кожному доля дозволяє дожити, п[о]к[і]йний Жданов — в розмірно молодім віці, в середині шостого десятка, коли наука могла багато ще від нього надіятися, тим більше, що покійник на публікації був скупий і можна було все чекати багатих результатів його студій; тим прикріша ся втрата для науки староруського письменства.

Мих[айло] Сухомлінов — Ів[ан] Жданов. Некрологічна замітка

Публікується за виданням: *Грушевський М. Мих[айло] Сухомлінов — Ів[ан] Жданов. Некрологічна замітка // ЗНТШ. — Львів, 1902. — Т. XLV. — Кн. I. — Miscellanea. — С. 14–16.*

Сухомлінов Михайло Іванович (народився 15(03).03.1828 у Харкові — помер 21(08).07.1901 у Петербурзі; похований на кладовищі Воскресенського Новодівочого монастиря в Петербурзі) — історик давньоруської літератури, педагог. Екстраординарний (1872) та ординарний (1876) член Петербурзької АН, голова її II (російської мови і словесності) відділення (1899).

Бібліографія праць М.Сухомлінова: Хронологический список ученых и литературных трудов и изданий М.И.Сухомлинова. 1850–1901. — СПб, 1903.

Література: Императорская академия наук. 1889–1914. — Петроград, 1915. — Т. III: Материалы для биографического словаря действительных членов Императорской академии наук. — Ч. 2: М–Я. — С. 182–189. Петухов Е. Материалы для биографии М.И.Сухомлинова. — СПб, 1912; Сумцов Н.Ф. К сорокалетию юбилею служебной и учебно-литературной деятельности М.И.Сухомлинова. — Харьков, 1892.

с. 562 Рукописі графа Уварова — Уваров Олексій Сергійович (1828–1884) — російський археолог, дослідник античних міст-держав, фундатор і голова Московського археологічного товариства, ініціатор археологічних з'їздів, засновник Історичного музею в Москві. Головна його праця: “Археология России. Каменный период: Сочинения. Т. 1.” (1881). У тексті йдеться про збірку: Рукописи гр. Уварова. — СПб, 1858. — Т. II: Памятники словесности. — Вып. 1. У цьому томі В.Сухомлінов подав усі відомі на той час твори Кирила Туровського, передруковані в 1908 р. у 87-му томі “Сборника отделения русского языка Петербургской академии наук”. У працях М.Грушевського є численні посилання на зазначене дослідження М.Сухомлінова (див.: *Грушевський М. Історія української літератури. — К., 1993. — Т. III. — С. 82–83; Він же. Історія України-Руси. — К., 2000. — Т. XI: Показчик імен. — С. 387).*

“Пчела” — (повна назва — “Пчела — речі мудрості від Євангелія і від святих мужів і роздуми зовнішніх філософів”) збірка цитат із Святого Письма, творів християнських проповідників та грецьких письменників переважно повчального змісту. Подібні праці, започатковані “Главами богослов'я” Максима Ісповідника в VII ст., власне назву “Пчела” отримали за компілятивний характер збірки, яку склав Антоній в XI ст. Поява таких творів слов'янськими мовами дагується XI–XII ст. Про зазначену М.Грушевським працю див.: *Сухомлінов М. Замечания о сборниках под названием “Пчела” // Известия Императорской академии наук по Отделению русского языка и словесности. — СПб, 1853. — Т. II. — С. 222–234.*

Пізніше звернувся він головно до студій над історією російської освіти і письменства XVIII–XIX в. — йдеться про студії, присвячені О.М. Радищеву (1883), А.С. Кайсарову (1897), та “Исследования и статьи по русской литературе и просвещению. Т. I–II” (1889).

Жданов Іван Миколайович (народився 04.07(22.06).1846 у м. Шенкурськ Архангельської губ. — помер 24(11).07.1901 в Алуці; похований на кладовищі Воскресенського Новодівочого монастиря в Петербурзі) — історик літератури, член-кореспондент (1893) та академік (1899) Петербурзької АН.

Бібліографія праць І.Жданова: Императорская академия наук. 1889–1914. — Ч. 1: А–Л. — С. 291–293.

Література: И.Н. Жданов: Некролог / Сост. А.Архангельский // Журнал Министерства народного просвещения (ЖМНП). — СПб, 1901. — Ч. СССXXXVII. — С. 35–42; *Сухомлинов М.* Записка об ученых трудах члена-корреспондента Императорской академии наук И.Н.Жданова // Сборник II Отделения Императорской академии наук. — СПб, 1901. — Т. LXIX. — С. 27–32.

Перша, ще студентська праця його... — йдеться про дослідження “Слово о законе и благодати и похвала кагану Владимиру”, представлене після закінчення Санкт-Петербурзького університету. Вперше ця праця І.Жданова була надрукована в посмертній збірці його творів: Сочинения И.Н.Жданова. — СПб, 1904. — Т. I. М.Грушевський неодноразово посилається на зазначену роботу І.Жданова у своїй “Історії української літератури” (т. II), стверджуючи, що ця кандидатська робота є фактично першою спробою детального студіювання “Слова о законе и благодати”. Водночас М.Грушевський зазначає, що, на відміну від І.Жданова, приймає “авторство Іларіона тільки як правдоподібне, а не як певне” (див.: *Грушевський М.* Історія української літератури. — К, 1993. — Т. 2. — С. 63).

...урядова рецензія п[о]к[ійного] Сухомлінова — ця рецензія була надрукована в липневому випуску “Журнала Министерства народного просвещения” за 1876 р. Зокрема, у ній зазначається, що робота молодого автора “отличается такими достоинствами, которые сделали бы честь и гораздо более опытному исследователю” (ЖМНП. — СПб, 1901. — Ч. СССXXXVII. — С. 35).

Обнявши катедру руської літератури в Києві... — насправді І.Жданов не очолював кафедри російської словесності Університету св. Володимира. Він 5 січня 1879 р. був обраний при ній приват-доцентом, читав курс історії давньоруської словесності, історію російської літератури XVIII ст., окремі курси про М.Карамзіна та В.Жуковського. Був членом Історичного товариства Нестора Літописця.

...з запалом займається староруською поезією — йдеться про такі дослідження: Русская поэзия в домонгольскую эпоху. Вступительная лекция // Университетские известия. — К., 1879. — № 6. — С. 293–316; К литературной

истории русской былевой поэзии (диссертация на степень магистра) // Там само. — 1879. — № 12. — С. 526—555; 1880. — № 1—3. — С. 1—19, 99—134; 1881. — № 1, 3—5, 7, 8. — С. 25—52, 91—117, 157—199, 241—259. Литература “Слова о полку Игореве” // Там само. — 1880. — № 7, 8. — С. 221—243, 311—340; Палея. Разбор книг: В.Успенского “Толковая палея”, Казань, 1876 и А.Н.Попова “Книга бытия небеси и земли” // Там само. — 1881. — № 9, 10. — С. 205—268, 309—322. Зазначені праці вміщено у видання: Сочинения И.Н.Жданова: Изд. Отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук. — СПб, 1904—1907 — Т. I—II.

...головна його праця... — йдеться про дослідження: Русский былевой эпос: Исследования и материалы (диссертация на степень доктора). — СПб, 1895. — Т. I—V. М.Грушевський використовує джерела, які подав І.Жданов у цьому виданні, в “Історії української літератури” та “Історії України-Руси” (див.: *Грушевський М.* Історія України-Руси. — К., 2000. — Т. XI: Показчик імен. — С. 139).

...багато займається українськими піснями про кн[язя] Романа... — йдеться про праці І.Жданова початку 1890-х рр., зокрема: Песни о князе Романа // ЖМНП. — 1890. — № 4, 5 (див. бібліографію праць І.Жданова).

...Мономаховою легендою — легенда про перенесення на Русь царських регалій із Візантії і коронацію візантійськими послами Володимира Мономаха, що набула великого поширення в XVI—XVII ст. Московські князі використовували її для санкції свого царського титулу. М.Грушевський детально подає цю легенду з посиланням на варіант, викладений у працях І.Жданова (див.: *Грушевський М.* Історія України-Руси. — К., 1991. — Т. I. — С. 508).

О.М.

Д-р Остап Терлецький. Некрологічна замітка

Публікується за виданням: *Грушевський М.* Д-р Остап Терлецький. Некрологічна замітка // ЗНТШ. — Львів, 1902. — Т. XLVIII. — Miscellanea. — С. 12—15.

с. 564 *...життя й діяльність його буде представлена в особній статті, заповідженій для найближчої книжки “Записок” одним з ближчих знайомих покійника* — автор має на увазі статтю І.Франка: Д-р Остап Терлецький. Спомини і матеріали д-ра Івана Франка // ЗНТШ. — Львів, 1902. — Т. L. — С. 1—64. Окремий відбиток: Д-р Остап Терлецький. Спомини і матеріали д-ра Івана Франка. — [Львів, 1903]. — 64 с. Показчик друкованих і рукописних матеріалів самого О.Терлецького і про нього див.: Остап Терлецький: Показчик друкованих і рукописних матеріалів / АН Укр. РСР, Львів, наук. 6-ка ім. В.Стефаника; Уклад.: О.О.Дзьобан, С.С.Кіраль; Передм. С.С.Кіраля. — Львів, 1984. — 112 с.

Так появилася в 1896 р. його цінна праця: “Знесення панщини в Галичині”, перша половина (стор. 287) — йдеться про незавершену працю

ЗМІСТ

	с. тексту	с. ком.
<i>М.Капраль</i> . Від упорядника	V	
Розділ I. АРХЕОГРАФІЧНІ ПУБЛІКАЦІЇ, ПЕРЕДМОВИ	1	
Сторінка з історії українсько-руського сільського духовенства (по самбірським актам XVI в.)	3	596
Лист кор[оля] Стефана Баторія до калги з р. 1577	76	602
Монах ворожбитом	78	602
Причинки до історії роду Бибельських, зібрані арцибіскупом львівським Яном Прохніцьким. Подав Аристарх Крижановський ...	80	603
Два селянські контракти купна-продажі з початку XVI в.	90	605
Кілька грамот Володислава Опольського	95	606
Кілька документів до історії сільського духовенства в Галичині XVII—XVIII в.	102	608
Козаки в 1470-х рр.	112	609
Незаплачене київське подимне	117	609
“Козаки” в Галичині 1605 р.	118	610
Матеріали до історії Коліївщини. I. Василянські записки й листи про Коліївщину.	120	610
Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західної України. Серія перша (ч. 1—80) (1361—1530)	140	612
Серія друга (ч. 81—132) (1531—1574)	227	619
[Вступне слово до т. VIII “Руської історичної бібліотеки”]	300	623
[Передмова до т. XXI “Руської історичної бібліотеки”]	302	624
[Вступне слово від редакції до т. XXII “Руської історичної бібліотеки”]	304	625
[Передмова до т. XXIII—XXIV “Руської історичної бібліотеки”]	306	625
[Передмова до т. III “Жерел”]	309	628
[Передмова до т. VII “Жерел”]	311	629
Розділ II. АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ	313	630
Бронзові мечі з Турецького повіту (Галичина)	315	630
Ковтки “київського типу” у сучасних кавказців	319	631
Печатки з околиць Галича	322	632
Розділ III. ІСТОРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	325	632
Хронологія подій Галицько-Волинської літописі	327	632
До справи хронологічної зв’язі в Галицько-Волинській літописі.		
Кілька заміток до статті Б.Барвінського	388	638
Економічний стан селян в Сяноцькім старостві в середині XVI в. на основі описей королівщин	392	638

Економічне становище селян в Львівському старостві в середині XVI віку на основі описей королівщин	414	643
Чи маємо автентичні грамоти кн[язя] Льва?		
Критично-історична розвідка	442	646
Ще про грамоти кн[язя] Льва галицького.		
З приводу статті проф. Линниченка	461	652
Кілька заміток до “Чуда св. Климента папи римського”	472	653
Іще до “Чуда св. Климента папи римського”	475	654
“Люди в пенезех”	478	654
Розділ IV. ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЙНІ СТАТТІ, ВИСТУПИ, ПРОЕКТИ	481	654
Огляд праць Н.Кондакова з історії староруської штуки	483	654
Київські мініатюри при Трірській псалтирі	495	657
Львівське Наукове товариство імені Шевченка і його внески у вивчення Південної Русі	505	659
[Виступ на звичайних загальних зборах Наукового товариства ім. Шевченка, 29 червня 1904 р.]	533	662
[Виступ на звичайних загальних зборах Наукового товариства ім. Шевченка, 19 цвітня 1905 р.]	535	663
Записка, предложена археографічній комісії в справі видання корпусу матеріалів до історії Козаччини	539	666
Розділ V. НЕКРОЛОГИ	541	668
Петро Лашкар'юв (Некролог)	543	668
Митрофан Дикарів (Некрологічна звістка)	545	669
Пам'яті Олександра Кониського	546	671
Матвій Симонів (Номис) (Некрологічна замітка)	557	682
Ізидор Шараневич (Некролог)	559	685
Мих[айло] Сухомлінов — Ів[ан] Жданов. Некрологічна замітка	562	689
Д-р Остап Терлецький. Некрологічна замітка	564	691
До некролога Остапа Терлецького	567	693
Олексій Андрієвський. Некрологічна замітка	569	694
Пам'яті Олександра Лазаревського	572	697
Тадей Рильський. Некрологічна замітка	580	707
Пам'яті Олексія Маркевича	581	709
П. Литвинова-Бартош. Некролог	592	716
Аристарх Крижановський. Некролог	593	717
[Вільгельм Онкен. Некролог]	595	718
КОМЕНТАРІ	596	
СПИСОК ЦИТОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	719	
ПОЯСНЕННЯ СЛІВ	736	
ПОКАЖЧИК	738	

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 7

Серія “Історичні студії та розвідки (1900—1906)”

Редактор	<i>Л.Веремієнко</i>
Художнє оформлення	<i>С.Іванов</i>
Технічний редактор	<i>С.Довба</i>
Комп'ютерний набір і верстка	<i>Л.Гринчишин</i>
Коректори	<i>Р.Гамада, М.Ломеха, Б.Павлів, О.Тростянчин</i>

Здано на складання 14.07.2005. Підп. до друку 05.12.2005.

Формат 70x100¹/₁₆. Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк. Умовн. друк. арк. 63,85.

Умовн. фарбовідб. 64,25. Обл.-вид. арк. 56,39. Додрук. накладу 500 прим.

Свідоцтво держ. реєстру: серія ДК № 22. Вид. № 17. Зам. 556-5.

Державне спеціалізоване видавництво “Світ” 79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
www.dsv-svit.lviv.ua; e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Надруковано з готових діапазитивів на ВАТ “Львівська книжкова фабрика “Атлас”
75005 м. Львів, вул. Зелена, 20

Грушевський М.С.

Г 91 Твори: У 50 т. /Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін.;
Голов. ред. П.Сохань. — Львів: Світ, 2002 —
Т. 7: Серія “Історичні студії та розвідки (1900—1906)”. — 2005. —
792 с.

ISBN 966-603-223-6; 966-603-439-5 (т. 7).

Сьомий том зібрання праць М.Грушевського продовжує серію “Історичні студії та розвідки” і охоплює період 1900—1906 рр. У ньому вміщені археографічні публікації, передмови, історичні статті, огляди, рецензії та некрологи пам’яті видатних постатей того часу.

Видання розраховане для науковців та всіх, хто цікавиться історією України.

ББК 63.3 (4 УКР)

ISBN 966-603-223-6

ISBN 966-603-439-5 (т. 7)